

O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA MONETAR SIYOSATNING XUFYONA IQTISODIYOTGA TA'SIRI VA O'ZARO BOG'LIQLIGI

Nabijonova Shaxloxon Ibroxim qizi

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti

nabijonovashaxloxon@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18397748>

O'zbekiston iqtisodiy rivojlanishining hozirgi bosqichida makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, pul-kredit siyosatini takomillashtirish va xufyona iqtisodiyot ulushini qisqartirish mamlakatning eng muhim strategik vazifalaridan biridir. Bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o'tish jarayonida pul muomalasini tartibga solish, inflyatsiyani nazorat qilish, valyuta barqarorligini saqlash bilan bir qatorda iqtisodiyotning "soya" yoki "xufyona" sektori bilan bog'liq muammolar ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Chunki xufyona iqtisodiyot mamlakatda rasmiy statistik hisobdan chetda qolgan, soliqqa tortilmagan, ammo sezilarli iqtisodiy qiymat yaratayotgan faoliyat turlarini o'z ichiga oladi. Bu esa monetar siyosatning ta'sirchanligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

So'nggi yillarda O'zbekiston hukumati va Markaziy banki makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash yo'lida izchil siyosat yuritib kelmoqda. 2024–2025 yillarda mamlakat yalpi ichki mahsuloti (YaIM) 115 milliard AQSh dollariga yaqinlashib, o'sish sur'ati 7 foiz atrofida bo'ldi. Shu bilan birga, inflyatsiya darajasi 2024 yildagi 9,6 foizdan 2025 yilda 7,3 foizgacha pasaydi. Markaziy bank asosiy foiz stavkasini 14 foiz darajasida ushlab turdi, bu pul taklifini cheklash va inflyatsion bosimni kamaytirishga xizmat qildi. Biroq, monetar siyosat samaradorligiga xufyona iqtisodiyotning katta hajmi sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Xufyona iqtisodiyot mamlakat iqtisodiy tizimining noaniq qismini ifodalaydi. U norasmiy bandlik, ro'yxatdan o'tmagan tadbirkorlik, naqd puldagi aylanma, soliqqa tortilmagan daromadlar va statistik hisobotlarda aks etmaydigan ishlab chiqarish kabi holatlarni qamrab oladi. O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasining 2024 yilgi hisobotiga ko'ra, "unobserved economy" hajmi YaIMning 34,8 foizini tashkil etgan bo'lsa, 2025 yil birinchi yarmida bu ko'rsatkich 32,9 foizgacha qisqargan. Shu jumladan, informal iqtisodiyot ulushi 25,6 foiz, xufyona sektor ulushi esa 7,7 foiz atrofida bo'lgan. Ushbu pasayish raqamlashtirish, soliqqa tortish tizimining soddalashuvi va moliyaviy shaffoflikning oshgani bilan izohlanadi.

Monetar siyosat bilan xufyona iqtisodiyot o'rtasidagi o'zaro aloqani ikki yo'nalishda ko'rish mumkin. Birinchidan, pul-kredit siyosati qat'iy bo'lganda — masalan, foiz stavkalari yuqori, kredit olish qiyin, soliqlar og'ir bo'lganda — ayrim iqtisodiy sub'yektlar rasmiy iqtisodiyotdan chiqib, norasmiy sektorga o'tadi. Bu holatda monetar siyosat bevosita xufyona iqtisodiyotni kengaytiradi. Ikkinchidan, xufyona iqtisodiyotning o'zi Markaziy bankning monetar siyosatiga to'sqinlik qiladi, chunki iqtisodiyotning katta qismi rasmiy statistikada aks etmagani uchun pul massasi, kredit hajmi va inflyatsiya o'rtasidagi real bog'liqlikni aniqlash qiyinlashadi.

O'zbekiston tajribasida ushbu muammolarni hal etish maqsadida bir qator tizimli islohotlar amalga oshirilmogda. Jumladan, "naqd pulsiz iqtisodiyot"ni rivojlantirish, elektron to'lov tizimlarini keng joriy etish, soliq ma'murchiligini raqamlashtirish, onlayn-kassa va QR-to'lov tizimlarini tatbiq etish so'nggi yillarda sezilarli natijalar bermoqda. 2024 yilda elektron to'lovlar hajmi 960 trillion so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2025 yilda bu ko'rsatkich 1 150 trillion

soʻmga yetgan. Bu esa naqd pul aylanmasining qisqarishiga, shuningdek, xufyona muomalalarning kamayishiga olib kelgan.

Monetar siyosatning asosiy maqsadi narxlar barqarorligini taʼminlash boʻlsa-da, Oʻzbekistonda u iqtisodiyotning rasmiy sektorini kengaytirish bilan ham bevosita bogʻlangan. Foiz stavkalarini yuqori darajada saqlash inflyatsiyani pasaytirishda yordam beradi, biroq bu hol kreditlarning qimmatlashuviga olib keladi. Natijada, kichik biznes sub'yektlari rasmiy kredit tizimidan foydalanish oʻrniga norasmiy moliya tarmoqlariga murojaat qilishi mumkin. Shu sababli, Markaziy bank tomonidan soʻnggi yillarda iqtisodiy faollikni qoʻllab-quvvatlovchi yumshoq monetar choralar — imtiyozli kredit liniyalari, eksportchi korxonalariga past foizli moliyalashtirish, innovatsion sektorga yoʻnaltirilgan likvidlik mexanizmlari joriy etilmoqda.

Shuningdek, fiskal siyosat va monetar siyosat oʻzaro muvofiqlashtirilishi kerak. Chunki agar soliq tizimi murakkab boʻlsa, soliqqa tortish darajasi yuqori boʻlsa, bu norasmiy faoliyatni kuchaytiradi. Shu bois, 2023–2025 yillarda Oʻzbekistonda soliq tizimi isloh qilinib, kichik biznes uchun soddalashtirilgan soliq rejimlari joriy etildi, elektron hisob-faktura tizimi tatbiq qilindi va soliq organlari faoliyatida sunʼiy intellekt asosidagi monitoring mexanizmlari yoʻlga qoʻyildi. Bu oʻzgarishlar xufyona iqtisodiyotni kamaytirish bilan birga monetar siyosatning taʼsirchanligini ham oshirdi.

Xufyona iqtisodiyotning kamayishi davlat byudjetiga ijobiy taʼsir koʻrsatmoqda. Soliq tushumlarining ortishi natijasida byudjet daromadlari barqarorlashdi, davlat investitsiya dasturlarini moliyalashtirish imkoniyatlari kengaydi. 2025 yilning birinchi yarmida byudjet tushumlari 13,5 foizga oshgani kuzatildi. Bu natijalar pul-kredit siyosati barqarorligini qoʻllab-quvvatlash uchun mustahkam fiskal zaxiralar yaratdi.

Oʻzbekiston tajribasida xufyona iqtisodiyot bilan kurashish faqat nazorat choralari bilan emas, balki iqtisodiy ragʻbatlantirish mexanizmlari orqali ham olib borilmoqda. Norasmiy sektorda ishlovchi fuqarolar uchun soddalashtirilgan roʻyxatdan oʻtish tartiblari joriy etildi, mikro va oʻrta biznes sub'yektlariga imtiyozli kreditlar, soliq chegirmalari va onlayn xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari yaratildi. Bu yondashuv monetar siyosat bilan uygʻunlikda xufyona iqtisodiyotni qisqartirishda muhim rol oʻynadi.

Shuningdek, xalqaro tajribalar ham Oʻzbekiston uchun muhim yoʻl-yoʻriq boʻlib xizmat qilmoqda. Masalan, Janubiy Koreya, Polsha va Malayziya kabi davlatlar xufyona iqtisodiyotga qarshi kurashishda raqamli tranzaksiya nazoratini joriy etgan. Bu tizimlar orqali barcha moliyaviy operatsiyalar markazlashtirilgan platformalarda qayd etiladi, natijada pul oqimlarini kuzatish osonlashadi. Oʻzbekiston ham 2025 yildan boshlab “raqamli moliyaviy kuzatuv” tizimini bosqichma-bosqich joriy etishni rejalashtirmoqda.

Monetar siyosatning barqarorligi, xufyona iqtisodiyotning kamayishi va iqtisodiy oʻsish oʻrtasidagi bogʻliqlik Oʻzbekiston sharoitida aniq koʻzga tashlanmoqda. 2024–2025 yillardagi maʼlumotlar tahlili shuni koʻrsatadiki, inflyatsiya pasaygan, YaIM oʻsish surʼatlari ortgan, soliq tushumlari koʻpaygan va rasmiy bandlik darajasi oshgan. Bularning barchasi pul-kredit siyosati va iqtisodiy liberallashtirish choralari bir-birini toʻldirib, ijobiy sinergiya yaratganini tasdiqlaydi.

Kelgusida Oʻzbekiston uchun asosiy vazifalardan biri — monetar siyosatni yanada moslashuvchan qilish, xufyona iqtisodiyotni kamaytirish mexanizmlarini kuchaytirish va iqtisodiy faoliyatni toʻliq raqamlashtirishdan iborat. Bu borada moliyaviy savodxonlikni oshirish, elektron toʻlov tizimlarini rivojlantirish, soliq intizomini mustahkamlash va iqtisodiyotda shaffoflikni taʼminlash muhim omillar sifatida eʼtirof etiladi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston iqtisodiyotida monetar siyosat va xufyona iqtisodiyot o'rtasidagi o'zaro aloqa murakkab, ammo boshqariladigan jarayondir. Xufyona iqtisodiyot hajmini qisqartirish orqali Markaziy bankning pul-kredit siyosati samaradorligi oshadi, inflyatsiya ustidan nazorat kuchayadi va iqtisodiy o'sish barqarorlashadi. Shu bois, mamlakat iqtisodiy siyosatining kelgusidagi asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida monetar boshqaruv va fiskal shaffoflikni uyg'unlashtirish, rasmiy iqtisodiyot ulushini kengaytirish, raqamli iqtisodiyotga o'tishni tezlashtirish ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. *Pul-kredit siyosati sharhi, 2025 yil III chorak*. Toshkent: Markaziy bank nashri, 2025.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. *Yillik inflyatsiya ko'rsatkichlari va dinamikasi to'g'risida hisobot*. Toshkent, 2024.
3. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. *O'zbekiston Respublikasida yalpi ichki mahsulot va "unobserved economy" hajmi bo'yicha press-reviz*. Toshkent, 2024.
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. *O'zbekiston iqtisodiyotining asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari bo'yicha tahliliy hisobot*. Toshkent, 2025.
5. Jahon banki. *Uzbekistan Economic Update: Maintaining Stability Amid Growth*. Washington: World Bank Group, 2025.
6. Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF). *IMF Staff Concludes Visit to Uzbekistan — Press Release No. 25/397*. Washington, 2025.
7. Gazeta.uz. *O'zbekistonda "unobserved economy" hajmi YaIMning 33 foizini tashkil etmoqda*. Toshkent, 2025.
8. Kursiv Media. *Uzbekistonda xufyona iqtisodiyot YaIMning uchdan bir qismini tashkil etmoqda*. Toshkent, 2025.
9. Intellinews. *Uzbekistan's Shadow Economy Responsible for Generating Over One-Third of GDP*. London, 2025.
10. UzDaily. *Markaziy bank asosiy foiz stavkasini 14 foiz darajasida saqlab qoldi*. Toshkent, 2025.